

Таким чином, ми можемо значно розвинути психологічну готовність учителя до умов роботи в інклюзивному просторі через систему спеціальних заходів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Подальші наукові розвідки будуть присвячені апробації та аналізу результатів тренінгу формування психологічної готовності вчителя до роботи в інклюзивному просторі в умовах професійно-особистісного самовдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою :Дефектологія. - 2009. - №4. - С. 3-4.
2. Савчук Л.О. Компетентнісний підхід у підвищенні кваліфікації педагогів до запровадження інклюзивної моделі навчання дітей з : Нова педагогічна думка. – 2010. – №1. – С. 98-101.

УДК:001.891:81.233-053.2

ГЕНЕЗИС ЛОНГІТЮДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МОВНИХ І МОВЛЕННЄВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ

Сірко Лілія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Крутій Катерина, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

**GENESIS OF LONGITUDE RESEARCHES
LANGUAGE AND CHARACTERISTICS OF CHILDREN**

Sirko Liliia, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті подано визначення термінів «мовна здібність», «мовленнєва здібність». Запропоновано огляд лонгитюдних досліджень мовлення дошкільників. Проаналізовано етапи розвитку мовних і мовленнєвих здібностей у дітей в онтогенезі.

Ключові слова: мовні здібності, мовленнєві здібності, лонгитюдне дослідження, діти дошкільного віку.

Abstract. The article proposes definitions of the terms «language ability», «speech ability». The review of longitudinal researches of preschool children speeches is proposed. The stages of development of language and speech abilities in children in ontogenesis are analyzed.

Key words: language abilities, speech abilities, longitudinal research, children of preschool age.

Зазначимо, що сучасних ґрунтовних системних досліджень щодо розвитку мовних і мовленнєвих здібностей у дітей дошкільного віку, які б

охоплювали всі вікові періоди, на жаль, немає, хоча бібліографічний покажчик літератури з генезису розвитку здібностей містить понад 300 найменувань.

Визначимось із термінологією.

Під мовною здібністю розуміється здатність людини в процесі мисленнєво-мовленнєвої діяльності на етапі внутрішнього мовлення *створювати мовні знаки для думки*, що формується. Це відбувається шляхом поєднання думок, особистісних намірів, образів свідомості з образами звукових оболонки слів, які зберігаються в пам'яті й за своїм лексичним значенням співвідносяться з особистісними змістами, активізованими у свідомості людини, яка мислить. Тим самим фактично створюються слова, які працюють, функціонують у внутрішньому мовленні як елементи процесу й допомагають породженню, формуванню думки.

Під мовленнєвою здібністю розуміється здатність людини *використовувати мовні знаки*, що створюються нею в процесі мисленнєво-мовленнєвої діяльності у внутрішньому мовленні й застосовуються для висловлювання думок у формах зовнішнього мовлення, а також для розуміння мовлення інших під час мовленнєвої діяльності.

Для з'ясування певної послідовності щодо розвитку мовних і мовленнєвих здібностей в онтогенезі ми скористаємося лонгітюдними та науковими дослідженнями в цій галузі як українських, так і зарубіжних авторів. Аналіз відомих досліджень розвитку мовлення дітей дошкільного віку, зокрема, щоденникових записів, допоміг нам виявити умовний еталон норми засвоєння дитиною дошкільного віку рідної мови.

Відомо, що переломним моментом у розвитку мовлення є вичленування дитиною із суцільного мовного матеріалу морфологічних елементів слів і їх синтезування у власному висловлюванні, що виражається в умінні правильно чи неправильно змінювати слова за відмінками, особами, числами, часами тощо, а також у дитячій словотворчості. З моменту появи в мові розрядів слів, які використовуються в 2-3 формах, настає стрибок у розвитку мовлення. Це виявляється у швидкому засвоєнні різних типів речень, продуктивних форм словозміни й словотворення, а також в утворенні форм слів за аналогією.

Перші системні спостереження за мовленням дитини було зроблено тільки наприкінці XVIII ст., коли в 1787 році з'явилась перша праця, яка започаткувала наукове вивчення розвитку дитини. Це книга німецького лікаря й філософа Д. Тидеманна "Спостереження за розвитком духовних здібностей дитини". Автор опублікував огляд розвитку мовлення свого сина від народження до трьох років [1, с.308]. У цій роботі сприйняття руху і простору на основі їх відбиття в

мовленні дитини порівнюється з рівнем мислення первісної людини. Д.Тидеманн обстоює думку щодо повторення філогенезу в онтогенезі, його міркування про зв'язок досвіду і мови висловлено раніше, ніж у Ж. Піаже. Проте варто сказати, що праця Д.Тидеманна сучасникам була майже не відома, уперше згадали про неї у другій половині XIX століття, і спочатку її знали лише у французькому перекладі. Цінні спостереження за психічним і мовленнєвим розвитком дітей були представлені у книзі видатного лікаря А. Кусмауля “Дослідження над душевним життям новонародженого” (1859).

Існують також записи мовлення своєї доньки відомого філософа, психолога та історика Іполита Тена. Ці записи з'явилися в журналі “Mind” у 1877 році, а потім уже в наступному номері цього журналу з'явилися записи Чарльза Дарвіна, який також вів щоденникові записи мовлення та комунікативної поведінки свого сина, а потім опублікував роботу “Біографічний нарис однієї дитини”.

В історії лінгвістики дитячого мовлення також відомий факт аналізу мовленнєвої поведінки маленького Аксея, який зробив його батько – німецький учений-фізіолог Вільям Прейєр. Робота В. Прейєра “Душа дитини” (1882) була підсумком багаторічних спостережень автора, котрі проводилися ним щоденно не менше трьох разів на день: вранці, опівдні й увечері. Спілкуючись зі своєю дитиною, вчений дав чудову за об'єктивністю й послідовністю картину мовленнєвого розвитку з п'яти хвилин її життя до року.

Однією з ґрунтовних праць, що з'явилась на зламі століть, була монографія Клари та Вільгельма Штернів “Die Kindersprache”, зроблена на щоденникових записах мовлення їхніх дітей Гільди та Гюнтера [1]. На основі спостереження за мовленням своїх дітей вони дійшли висновку, що в другому півріччі другого року життя відбувається переломний момент у розвитку мовлення. Дитина немовби вперше робить відкриття – кожний предмет має свою назву. Свої спостереження В.Штерн узагальнив такими висновками: стрибкоподібне збільшення словника; час дитячих запитань (“Як це називається?”); перехід до активного розширення дитячого словника. Останній показник В.Штерн уважав важливим, тому що саме тут відбувається розмежування етапів психічного розвитку дитини раннього віку. Дослідник зауважував, що в дитини виникає усвідомлення зв'язку і відношення між знаком та його значенням. Ця теорія німецького вченого одержала назву “теорія стрибка”. У подальшому з критикою цієї теорії виступив російський психолог Л.С.Виготський.

Чотири томи праці Вернера Леопольда “Мовленнєвий розвиток дитини - білінгва” побачили світ у 30-40 роках ХХ століття. Учений не тільки навів детальні записи мовлення своєї доньки Гільдегард, але й уперше проаналізував сучасні йому та попередні дослідження мовлення дітей. На думку Ш.П. Бутона, мовний матеріал, який міститься в цих дослідженнях, зберіг своє значення й донині, хоча існують певні труднощі в оцінці точності записів, особливо у фонетичному плані [1, с. 309]. У 30-х роках ХХ ст. А. Грегуар (1937-1947 р.р.) провів достатньо ґрунтовне й повне монографічне дослідження розвитку мовлення своїх дітей.

У роботах зазначених дослідників мовлення дітей зіставляється не з мовленням своїх батьків, а з положеннями граматики, що беруться за норму, до яких завжди прагне мовленнєвий розвиток дитини. Достатньо дискусійним залишається питання про те, що існує початкова, особлива екстраграматика, яка не залежить від специфіки рідної мови, або є певний спрощений варіант рідної мови. Відомий сучасний австрійський науковець професор В. Дресслер обстоює думку щодо існування преморфології (авторський термін) у період однослівних висловлювань [1].

Видатний лінгвіст І.О. Бодуен де Куртене одним із перших оцінив значущість записів мовлення своїх дітей для теоретичної лінгвістики. У Росії було декілька спроб фіксувати мовлення дітей у родині. Так, М.О. Рибникову у 20-х роках ХХ століття вдалося зібрати розрізнені щоденникові записи батьків, а потім провести серйозні дослідження в галузі дитячого мовлення. Відомий також щоденник матері “Розвиток психіки дитини” Н.О. Менчинської, “Щоденник матері” Е.І. Стачинської та А.Д. Павлової, записи фонематичного розвитку своєї доньки А.Д. Салахової [2].

Відомий педагог і психолог П.Ф. Каптерев заперечував твердження Тидеманна про те, що мова приєднується до думки, стверджуючи, що мова й мислення тісно пов’язані між собою [1]. В оволодінні дитиною членоподільним мовленням П.Ф. Каптерев виділив два періоди: усвідомлення мовлення і власне мовлення. Для активного мовлення характерні різні фонетичні відмінності у вимові слів (слова-перекручування, слова-скорочення, а також слова, які взагалі не схожі на слова дорослих). Науковець погоджувався з поглядами В. Штерна та К. Бюлера, що мовлення дитини має творчий характер і не залежить від спілкування з дорослим, отже, воно повинно розвиватися самостійно і без втручання інших. Безумовно, ми погоджуємося з першою частиною цієї тези щодо творчої сторони дитячого мовлення, але з другою

погодитися не можна. Цілком очевидно, що мова й мовлення дитини залежать від мовленнєвого середовища, яке її оточує.

Отже, усі названі праці підготували ґрунт для подальших наукових досліджень дитячого мовлення та визначення етапів розвитку мовних і мовленнєвих здібностей дошкільників.

Одним із перших, хто приступив до всебічного вивчення дитини раннього віку у вітчизняній психології, був І.О. Сікорський. Приступаючи до вивчення дитини цього віку, автор провів ретельні спостереження за фізичним і психічним розвитком власних дітей, а також спостерігав новонароджених у пологових будинках та їхній розвиток у виховних будинках.

Варто зазначити, що дослідження науковця охоплювали всі сторони психічного розвитку дитини. Помітний внесок у розвиток вітчизняних досліджень зробив М.М.Ланге, який був прихильником широкого використання в дослідженнях психіки експериментального методу. Використовуючи багаті матеріали власних спостережень та інших відомих дослідників дитинства, М.М.Ланге дав стислу, але водночас досить змістовну характеристику розвитку дитини віку немовляти.

Неоцінений внесок зробив також В.В.Зеньковський, який дослідив найважливіші проблеми розвитку дитячої психіки. На думку науковця, фізіологічний бік мовлення власне закінчується, у загальних рисах, близько чотирьох років, проте граматичний розвиток ще не досягає такої стадії, коли дитя може володіти мовленням в інтересах своєї думки [3].

Наукова діяльність російського психолога П.П.Блонського була багатогранною, зокрема він приділив увагу і вивченню питання розумового розвитку дітей із раннього віку. Головними засобами інтелектуального розвитку в початковий період учений вважав рідну мову й математику. Для оволодіння мовою найважливіше значення має вправлення дитини в називанні предметів та їх класифікація. Ці вправи П.П.Блонський розглядав і як предметний урок, і як урок логіки, і як урок граматики. Навчання граматики вчений розглядав як розвиток в дитини уміння підпорядковувати процес мовлення логічному ряду думок. У цьому він убачав ключ до істинного оволодіння мовою.

Практично вивіреними також є дослідження сучасного санкт-петербурзького лінгвіста, що переймається проблемами розвитку дитячого мовлення, професора С.Н. Цейтлін, яка зуміла скоординувати зусилля багатьох зацікавлених науковців, студентів, батьків щодо фіксації мовлення російських дітей.

Для з'ясування умовного еталона норми мовленнєвого розвитку ми й сьогодні послуговуємося щоденниковими записами О.М. Гвоздева (публікація 1949 р.), який логітюдно фіксував мовлення свого сина Євгена, а потім супроводжував свої записи лінгвістичним коментарем (повний щоденник було опубліковано у 1981 році) [2].

Підсумуємо. На жаль, ґрунтовних спостережень за розвитком мовних і мовленнєвих здібностей в українських дітей поки ще не існує. Це може бути предметом подальших наукових розвідок сучасних дослідників дитячого мовлення.

Список використаних джерел:

1. Бутон Ш.П. Развитие речи // Психолінгвістика: сборник статей [Переводы] / Сост. А.М. Шахнарович. – М.: Прогресс, 1984. – С. 307-323.
2. Гвоздев А.Н. Развитие словарного запаса в первые годы жизни ребенка / А.Н.Гвоздев. – Куйбышев: Изд-во Сарат. универ., 1990. – 104 с.
3. Крутій К. Л. До питання розвитку мовних і мовленнєвих здібностей у дітей дошкільного віку / К.Л.Крутій // Актуальні проблеми дошкільної освіти в Україні: збірник наукових робіт / Укладачі Зданевич Л.В., Машкіна Л.А., Миськова Н.М., Пісоцька Л.С. – Хмельницький: ХГПА, 2017. – Вип. 13. – У 2-х ч. – Ч.І. – 216 с. – С. 172-178.
4. Крутій К.Л., Зданевич Л.В. Дитячі оказіоналізми як продукт мовної системи та феномен дитячого мовлення / К.Л.Крутій, Л.В.Зданевич // Інноваційні технології в дошкільній освіті: Збірник абстрактів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28-29 березня 2018 р. / за заг. ред. Л. О. Калмикової, Н. В. Гавриш. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2018. – С.27-28.
5. Крутій К.Л. Методика проведення індивідуальних занять з мовленнєво-пасивними дітьми дошкільного віку.– Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2003. – 302 с.
6. Крутій К. Л. Створення мовленнєвого середовища: теоретичні засади і практична реалізація / Катерина Крутій. - [2-ге вид.]. - Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2006. - 168 с.
7. Крутій К.Л. Теорія і практика формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку (на матеріалі морфології і словотворення). – Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Нац. пед. ун-т. ім. М.П. Драгоманова. – К., 2005. – С. 2.
8. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.

МЕТОДИКА АВА. ГЛОБАЛЬНЕ ЧИТАННЯ

Кубарь Вікторія, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Хіля Анна, кандидат педагогічних наук

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

ABA METHODOLOGY. GLOBAL READING

Kubar Victoria, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В даній статті ми пропонуємо вашій увазі питання організації асистентом вчителя співпраці з дитиною з розладами спектру аутизм за допомогою методу АВА, зокрема глобального читання. Розкриваючи